

OFITSER-O'QITUVCHINING LOYIHALASH MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHGA INTEGRATIV-AKSIOLOGIK YONDASHUV.

Nazarov Tohir Toshpo'lotovich,
Harbiy ta'lim fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli dotsenti.

Buxoro davlat Pedagogika instituti
Buxoro shahri Qayum Murtazoyev ko'chasi 23-uy
nazarovtohir560@gmail.com

[https://orcid.org/ 0000-0001-5631-1156](https://orcid.org/0000-0001-5631-1156)

Annotatsiya: Maqolada talabalarni o'qitishning har tomonlama tarbiyalash maqsadlariga javob beruvchi umumiy qadriyatlar o'rganilgan. Ijtimoiy-pedagogik qadriyatlar turli ijtimoiy tizimlarda ish olib boruvchi va ijtimoiy ongda namoyon bo'luvchi qadriyatlarning tavsifi va mazmunini aks ettiradi. Bu ta'lim sohasidagi jamiyat faoliyatini tartibga soluvchi g'oyalar, tushunchalar, me'yorlar, qoidalar, an'analar majmuidir. Shaxsiy-pedagogik qadriyatlar ijtimoiy-psixologik ta'lim sifatida yuzaga chiqib, ularda ofitser-o'qituvchi shaxsining maqsadlari, motivlari, ideallari va boshqa dunyoqarashga oid xususiyatlari aks etadi. Bu xususiyatlar majmui uning qadriyatlar yo'nalishi tizimini tashkil etadi.

Tayanch tushunchalar: qadriyat, tarbiya, ta'lim, akseologik, faoliyat, pedagog, tadqiqot, bilim, ko'nikma, ofitser, harbiy mahorat, moddiy va ma'naviy ehtiyoj.

ИНТЕГРАТИВНО-АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К РАЗВИТИЮ ДИЗАЙН-КУЛЬТУРЫ ОФИЦЕРА-ПЕДАГОГА.

Назаров Тохир Тошпулатович,
Доцент цикла специальной подготовки военно-педагогического факультета.

Бухарский государственный педагогический институт
ул. Каюма Муртазоева, 23, Бухара
nazarovtohir560@gmail.com

[https://orcid.org/ 0000-0001-5631-1156](https://orcid.org/0000-0001-5631-1156).

Аннотация: В статье рассматриваются общие ценности, отвечающие целям всестороннего воспитания учащихся. Социально-педагогические ценности отражают описание и содержание ценностей, которые работают в разных социальных системах и проявляются в общественном сознании. Это совокупность идей, понятий, норм, правил и традиций, регулирующих деятельность общества в сфере образования. Личностно-педагогические ценности выступают как социально-психологическое образование, и в них отражаются цели, мотивы, идеалы и другие характеристики личности офицера-педагога. Совокупность этих признаков формирует его систему ценностных ориентаций.

Ключевые понятия: ценность, воспитание, образование, аксиологический, деятельность, педагог, исследование, знание, умение, офицер, воинское мастерство, материальная и духовная потребность.

INTEGRATIVE-AXIOLOGICAL APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF DESIGN CULTURE OF THE OFFICER-TEACHER.

Nazarov Tahir Tashpolotovich,

Docent of the Special Training Cycle at the Faculty of Military Education.

Bukhara State Pedagogical Institute

23 Qayum Murtazoyev Street, Bukhara

nazarovtohir560@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5631-1156>.

Annotation: The article examines common values that meet the goals of comprehensive education of students. Socio-pedagogical values reflect the description and content of values that work in different social systems and are manifested in social consciousness. It is a set of ideas, concepts, norms, rules, and traditions that regulate the activities of society in the field of education. Personal-pedagogical values appear as socio-psychological education, and they reflect the goals, motives, ideals and other characteristics of the officer-teacher personality. The set of these features forms its value orientation system.

Basic concepts: value, upbringing, education, axiological, activity, pedagogue, research, knowledge, skill, officer, military skill, material and spiritual need.

Kirish. Shaxs uchun zaruriy qadriyatlar quyidagi maqsadli qadriyatlarni o'zida aks ettiradi. Pedagogik faoliyat (o'qituvchi mehnati)ning ijodiy va serqirralilik tavsifi, uning nufuzi va ahamiyatliligi, jamiyat olidagi yuksak ma'suliyat, o'zini namoyon qilish, bolalarga mehr va boshqalar. Bunday qadriyatlar ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchi shaxsining, talabalar jamoasi va pedagogik jamoaning rivojlanishi bilan bog'liq pedagogik faoliyatda o'z ifodasini topadi. Vositali qadriyatlar maqsadli qadriyatlarga erishishda vosita bo'lib xizmat qiladi (mehnat natijalarining jamiyatda tan olinishi, shaxsning qiziqishlari va qobiliyatlarini pedagogik faoliyat tavsifiga muvofiqligi, kasbiy o'sish va b.). Shuningdek, pedagogik faoliyatga doir qadriyatlar pedagog nuqtai nazarini ham belgilab beradi. Ofitser-o'qituvchi (Pedagog)ning nuqtai nazari – bu uning faolligining manbai hisoblangan olamga, pedagogik voqelik, pedagogik faoliyat va xususiy holatlarga irodaviy va hissiy-baholovchi munosabati. Bu bir tomondan, jamiyatning unga qo'yadigan va taqdim qiladigan talablari, umidlari, imkoniyatlari bilan aniqlanadi. Boshqa tomondan esa, uning doirasida ichki, shaxsiy faollik manbalar - mayllar, kechinmalar, faoliyat motiv va maqsadlari, qadriyatlar tizimi, dunyoqarash, ideallar amal qiladi. Pedagogning nuqtai nazarida uning shaxsi, ijtimoiy yo'nalishi tavsifi, fuqarolik xulq-atvori va faoliyati namoyon bo'ladi. Pedagogning ijtimoiy nuqtai nazari

umumta'lim maktabi chog'laridayoq, qarashlar, qadriyatlar tizimi tarzida shakllanib, rivojlanib boradi. Ularning asosida kasbiy tayyorgarlik jarayonida pedagoglik kasbiga, pedagogik faoliyatning maqsad va vositalariga nisbatan qadriyatli munosabat tarkib topadi. Pedagogik faoliyatga nisbatan qadriyatli munosabat, keng ma'noda o'qituvchi shaxsining negizini tashkil etuvchi yo'nalganlikni ifodalaydi. Pedagogning ijtimoiy nuqtai nafari ko'p jihatdan uning kasbiy qarashini ham belgilab beradi. Biroq, bu yerda hech qanday to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud emas, chunki tarbiya doim shaxsga ko'rsatiladigan o'zaro ta'sirlardan hosil bo'ladi. Pedagogning kasbiy nuqtai nazarini tanlanishida ko'plab omillar ta'sir qiladi. Ammo ular orasida hal qiluvchi rolni kasbga doir me'yorlar, shaxsning individual-tipologik xususiyatlari, temperament va xarakteri egallaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarini shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashtirishda madaniy insonparvarlik yondashuvning o'rni pedagoglik kasbiga doir qadriyatlarni yuzaga chiqarishda va pedagogik madaniyatga kirishish jarayoni sifatida talabalar tomonidan mazkur qadriyatlarning asosida namoyon bo'ladi. V.A.Slastyoning fikriga ko'ra, "Pedagogik faoliyatga doir qadriyatlarning interiorizatsiyasi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyatiga tamal toshini qo'yadi".

Ofitser-o'qituvchining ongida mustahkamlangan pedagogik qadriyatlar uning shaxslararo muloqotida, ijodiy faoliyatida, talaba shaxsining rivojlanishida, kasbiy hamkorlikda, ma'naviy qadriyatlar almashinuvidagi kasbiy yo'nalishlari tizimini hosil qiladi. Olimlar tomonidan pedagogik qadriyatlarning ikki jihati alohida tadqiq etilgan:

- o'qituvchiga uning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirishiga imkon beruvchi va ijtimoiy ahamiyatli insonparvar maqsadlarga erishishga qaratilgan uning ijtimoiy va kasbiy faolligida yo'l ko'rsatuvchi belgi hisoblanib xizmat qiladigan o'ziga xos jihatlar;
- pedagogik faoliyatni tartibga soluvchi me'yorlar va ta'lim hamda pedagogik faoliyat sohasidagi vujudga keladigan ijtimoiy dunyoqarash orasida vosita va bog'lovchi bo'g'in bo'lib keluvchi bilish-faoliyat tizimi. Pedagogik faoliyatning aksiologik xarakteri uning insonparvarlik mazmunida akslanadi. O'z navbatida, pedagogik qadriyatlar – bu pedagogik faoliyatning shunday o'ziga xosligiki, ular nafaqat pedagogik ehtiyojlarni qondirishga imkon beradi, balki uning ijtimoiy va kasbiy faolligini mo'ljalga olishga xizmat qiladi. Pedagogik qadriyatlar hayotda o'z-o'zidan tasdig'ini topa olmaydi. Ular jamiyatlardagi ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy aloqalarga bog'liq. Ana shu jihatni hisobga olib, Z.I.Ravkin pedagogik qadriyatlarni quyidagicha tasnif etadi[6]:

1-jadval. Pedagogik qadriyatlar tasnifi (Z.I.Ravkin)

Qadriyatlar	Mazmuni
Ijtimoiy siyosiy qadriyatlar	Ta'limning hamma uchun ochiqligi va bepulligi, millatidan qat'iy nazar, barcha fuqarolarning bilim olishdagi teng huquqliligi, o'quvchilarni va otalarning ta'lim muassasasini tanlash erkinligi.

Intellectual qadriyatlar	Bilishga ehtiyoj, bilishga qiziqish va faollik, o'quvchilarning ijodiy faoliyati, fikrning go'zalligi va so'z bilish faoliyati vositasi sifatida.
Axloqiy qadriyatlar	O'quvchining burch va shaxsiy majburiyatlari, uning pedagogik jarayonning sub'ekti bo'lish huquqi, bilimlarni egallashdagi axloqiy rag'batlar va motivlar, vatanparvarlik va fuqarolik, mehnat va boshqa kishilarning mehnatini hurmat qilish.
Kasbiy pedagogik faoliyatga doir qadriyatlar	O'qituvchi-tarbiyachini mehnat qilishga chorlash, tanlagan kasbiga mas'uliyat bilan yondashuv, pedagogning mahorati, uning izlanishli tadqi-qotchilik, innovatsion faoliyati, kommunikativ qobiliyati, o'quvchilar bilan muloqotdagi ijobiylik, pedagogik mahorat.

V.A.Slastenin esa, kasbiy yo'nalganlik tizimiga asoslangan holda, pedagogik qadriyatlarni quyidagicha tasnif etadi:

- 1) maqsadli qadriyatlar: shaxsiy "men" va kasbiy "men" yig'indisidagi bo'lg'usi o'qituvchining shaxsiy konsepsiyasi;
- 2) vositali qadriyatlar: pedagogik muloqot, texnika va texnologiya, monitoring, innovatika, intuitsiya tizimi;
- 3) munosabatli qadriyatlar: pedagogik jarayon ishtirokchilarining munosabati, kasbiy-pedagogik faoliyatga munosabat;
- 4) sifat qadriyatlari: shaxsning xulq-atvor, faoliyatga doir xilma-xil sifatleri.
- 5) bilishga oid qadriyatlar.

O'zbekistonda ta'limiy qadriyatlar sohasida tadqiqot olib borayotgan olim Sh.Q.Mardonov ta'limiy qadriyatlarning o'ziga xosligiga ko'ra, bir necha guruhga tasnif etadi:

- 1) global kontseptual qadriyatlar;
- 2) aniq ta'limiy qadriyatlar;
- 3) ta'limning individual-shaxsiy xarakterdagi qadriyatlari;
- 4) innovatsion pedagogik texnologiyalar – umumbashariy (global) kontseptual ta'limiy qadriyatlar;
- 5) shaxsni shakllantirish;
- 6) ta'limning demokratik va gumanitar yo'nalganligi;
- 7) insonparvarlik, shaxs dunyoqarashini shakllantirish.

Muhokamalar va natijalar. Shuni alohida ta'kidlab o'tish kerakki, madaniy-insonparvarlik yondashuv asosida talabalarni shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashtirishda ijtimoiy-pedagogik va shaxsiy-pedagogik qadriyatlar muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy-pedagogik qadriyatlar turli ijtimoiy tizimlarda ish olib boruvchi va ijtimoiy ongda namoyon bo'luvchi qadriyatlarning tavsifi va mazmunini aks ettiradi. Bu ta'lim sohasidagi jamiyat faoliyatini tartibga soluvchi g'oyalar, tushunchalar, me'yorlar,

qoidalar, an'analar majmuidir. Shaxsiy-pedagogik qadriyatlar ijtimoiy-psixologik ta'lim sifatida yuzaga chiqib, ularda ofitser-o'qituvchi shaxsining maqsadlari, motivlari, ideallari va boshqa dunyoqarashga oid xususiyatlari aks etadi. Bu xususiyatlar majmui uning qadriyatlar yo'nalishi tizimini tashkil etadi. Qadriyatlar yo'nalishi sifatidagi aksiologik "men" nafaqat kognitiv (bilishga doir) tarkibiy qismlarni, balki insonning ichki yo'nalganligida muhim o'rin tutuvchi hissiy-irodaviy tarkibiy qismlarni ham o'z ichiga oladi. Unda ham ijtimoiy-pedagogik, ham pedagogik qadriyatlarning individual-shaxsiy tizimiga asos bo'lib xizmat qiluvchi kasbiy-jamoaviy qadriyatlar o'rin egallagan[4].

Pedagogik qadriyatlarning individual-shaxsiy tizimi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- shaxsning ham jamiyatda, ham kasbiy muhitdagi o'zini namoyon etishi bilan bog'liq qadriyatlar (pedagog mehnatining ijtimoiy ahamiyatliligi, pedagog faoliyatining nufuzi, kasbning yaqin shaxsiy doiradagilar tomonidan tan olinishi va b.);
- muloqotga bo'lgan ehtiyojlarni qondiruvchi va uning doirasini kengaytiruvchi qadriyatlar (talabalar, hamkasblar, mansabdor shaxslar bilan muloqot, talabalarga bo'lgan mehr va g'amxo'rlik, ma'naviy qadriyatlar almashinuvi va b.);
- shaxsning ijodiy individualligini rivojlantirishga qaratilgan qadriyatlar (kasbiy-ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyatlari, jahon madaniyatiga qo'shilish, sevimli mashg'ulot bilan shug'ullanish, doimiy kamolotga intilib borish va b.);
- o'zini ishga safarbar etishga imkon beruvchi qadriyatlar (pedagog mehnatining ijodiy xarakteri, pedagoglik kasbining hissiyotga boyligi va maroqliligi, ijtimoiy himoyaga muhtoj talabalarga yordam bera olish imkoniyati va b.);
- pragmatik (amaliy) ehtiyojlarni qondirishga imkoniyat beruvchi qadriyatlar (davlat tomonidan kafolatlangan ish, ish haqi, ta'til, xizmat pog'onasining oshib borishi va boshqalarga erishish). Yuqorida keltirilgan pedagogik qadriyatlar ijtimoiy va kasbiy tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladigan, predmetli mazmuniga ko'ra farq qiluvchi shaxsiy va vositali ko'rinishlarga ajraladi. Shaxsiy qadriyatlar – bu pedagog mehnatining ijodiy xarakterini, nufuzlilik, ijtimoiy ahamiyatlilik, davlat oldidagi mas'uliyat, o'z-o'zini namoyon qilish imkoniyati, talabalarga mehr va g'amxo'rlikni o'z ichiga oluvchi maqsadli qadriyatlardir. Bu turga xos qadriyatlar ofitser-o'qituvchi, ta'lim oluvchilarning rivojlanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Maqsadli qadriyatlar boshqa pedagogik qadriyatlar tizimida hal qiluvchi aksiologik funktsiyalar sifatida namoyon bo'ladi, chunki uning maqsadida o'qituvchi faoliyatining asosiy mazmun-mohiyati aks ettirilgan. Pedagog pedagogik faoliyat maqsadlarini amalga oshirish yo'llarini qidirar ekan, o'zini va o'zgalarni rivojlantirish yo'lidagi o'z kasbiy strategiyasini tanlab oladi. Binobarin, maqsadli qadriyatlar davlatning ta'lim siyosatini va pedagogika ilmining rivojlanish darajasini aks ettiradi. Bu qadriyatlar sub'ektlashgan holda pedagogik faoliyatning ahamiyatli omillariga aylanadi va vositali qadriyatlarga ta'sir qiladi. Ular nazariya, metodologiya, pedagogik texnologiyalarni egallash natijasida shakllanib, pedagogning kasbiy ta'limi asosini tashkil etadi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishida faoliyat yuritayotgan professor-o'qituvchilarning didaktik jarayonlarni loyihalash strategiyalari ko'p jihatdan talabalar qiziqishi, ijodkorligiga yo'naltiriladi.

Bunda **loyihalash strategiyalari** o'qituvchi rahbarligida maxsus pedagogik sharoitda amalga oshiriladigan, ta'lim sifatini kafolatlashga yo'l ochadigan oldindan rejalashtirilgan, samarali maqsadlarni qo'lga kiritishga mo'ljallangan faoliyat hisoblanadi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim mazmunini o'qituvchi harakatga keltirsa, ta'lim oluvchilar uni o'z faoliyatlari doirasida egallaydilar. Ta'lim mazmuni-o'qitish ob'ektidir. O'zlashtirilgan axborotlar talabalarning bilim saviyalarini yanada oshirishdan tashqari ularning kasbiy malakalarini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Loyihalash strategiyalari talaba shaxsining intellektual, estetik, antropometrik ko'rinishi, jismoniy qobiliyatlari va irodaviy, ijodiy sifatlarini rivojlantirishga qaratiladi.

Loyihalash strategiyalari didaktik jarayonlarni ketma-ketlikda amalga oshirishni talab qiluvchi quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

1. Vazifalarni belgilash;
2. Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish;
3. Maqsad va aniq vazifalarni shakllantirish;
4. Strategiyani amalga oshirishga qaratilgan metod va vositalarni tanlash;
5. Strategiyani amalga oshirishda tadqiqotchilik faoliyatini tashkil qilish;
6. Ma'lumotlarni muhokama qilish va tuzatish;
7. Kutilgan natijaning ifodasi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishida faoliyat yuritayotgan professor-o'qituvchilarning didaktik jarayonlarni loyihalash strategiyalari yangi g'oyani kashf etish va yangi fikriy mahsulani yaratishga qaratilgan, yangi mohiyat va mazmundagi ahamiyatga ega bo'lgan jarayon.

Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik samaradorligi ko'p hollarda o'quv tarbiyaviy jarayonni qanday tashkil qilinganligiga va amalga oshirilganligiga bog'liq. Uning asosiy tarkibiy qismlari: ilmiy asoslangan o'quv dasturlar, mashg'ulotlarning optimal uslublari va kerakli moddiy bazalar hisoblanadi.

Xulosa va tavsiyalar. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi sub'ektlarining didaktik jarayonlardagi faoliyatida aksiologik yondashuv asosida talaba-yoshlarda ob'ektiv dunyoqarashni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish hamda amaliyotga tatbiq etish zaruriyatini ham nazariy, ham amaliy jihatdan ilmiy asoslashda quyidagi ziddiyatlar hal etilishi zarur, deb hisoblaymiz:

-globallashtirish jarayonida uzluksiz ta'lim sub'ektlarining intellektual va ma'naviy salohiyatiga qo'yilayotgan zamonaviy talablar bilan ularning bilim, ko'nikma, malakalari, egallagan kompetensiyalari o'rtasidagi nomutanosiblik;

-talaba-yoshlarda ob'ektiv dunyoqarashni shakllanirish va rivojlantirish o'z-o'zidan yuzaga kelmasligi, balki doimiy ravishda olib boriladigan pedagogik faoliyat natijasida shakllantirilishi va bu jarayon aksiologik yondashuv asosida tadqiqiy va tahliliy yo'nalishga ega bo'lgan pedagogik mexanizm sifatida ko'rib chiqilmaganligi;

- aksiologik yondashuv asosida talaba-yoshlarda ob'ektiv dunyoqarashni shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayonning ilmiy asoslangan samarali shakl, vosita va metodlarini qo'llanilishiga bo'lgan ehtiyojning mavjudligi mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etishini anglatadi.

Yuqorida keltirilgan ziddiyatlarni hal etish yo'llarini izlab topish tadqiqotning asosiy vazifalaridan bo'lib, aksiologik yondashuv asosida talaba-yoshlarda ob'ektiv dunyoqarashni shakllantirish va rivojlantirish strategiyalarini belgilash va amaliyotga tatbiq etish yo'nalishlarini o'z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ibragimov X.I., Abdullaeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi / Darslik. – Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2008.
2. Abduqodirov A.S., Ahmedov G'. Harbiy xizmat axloqi. Qo'llanma Sharq nashriyoti Toshkent 2007 y.
3. Nasriddinov Ch.R. Harbiy psixologiya. O'quv qo'llanma T.;Fan, 2004.-123 b.
4. Satib-Aldiyev A., Karimjonov A. «Harbiy pedagogika» nashriyoti, TDPU Toshkent 2005 y.
5. Tolipov O', Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari – T.: 2006.
6. Муслимов Н.А., Уразова М.Б. Проективная деятельность будущего учителя. Учеб.пособие. – Т.: GrandPaper, 2011. – 92 с.
7. Raximov F.B. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari Darslik.-B.;Umid, 2022.-151 b.